

DOPRINOS F. RAMOVŠA OPISU AKCENATSKOG SISTEMA SLOVENSKOG JEZIKA

H. Jaksche v svoji knjigi *Slavische Akzentuation II, Slovenisch* na mnogih mestih citira dela F. Ramovša, na 120 str. kar 42. To kaže na važnost Ramovševih akcentoloških del. Ramovš je pomemben tudi zaradi svoje *Historične gramatike* (2 zvezka) in drugih svojih del s to tematiko.

Harald Jaksche, in his book *Slavische Akzentuation II, Slovenisch*, cites F. Ramovš in several places, in 120 pages of text fully 42 times. This shows the significance of Ramovš's accentological work. Ramovš is also important for his *Historical Grammar* (2 fascicles) and other works with on this topic.

Slavist Harald Jaksche, autor knjige *Slavische Akzentuation II, Slovenisch* spominje između ostalog Frana Ramovša kao »velikog znanstvenika« čije je radove koristio pri opisu akcenatskog sistema suvremenoga slovenskog jezika. U Bibliografiji se čitatelju prezentiraju slijedeći radovi: 1. O slovenskem novoakutiranem $\grave{o} > \acute{o}, \acute{e}, \acute{o}$ (JF 2, 1921, 227–239); 2. O premiku akcenta v tipih *zvězdà, ženà* in *maglà* v slovenskem jeziku (Lud Słowiański I, 1929, A 48–A61); 3. Historična gramatika slovenskega jezika, VII: Dialekti (Ljubljana, 1935); 4. Kratka zgodovina slovenskega jezika I, Ljubljana 1936; 5. Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov (Roeznik slawistyczny, Krakow, dalje RS, 3, 1950, 16–23); 6. O praslovanski metatonijski RS 4, 1951, 157–161; 7. Morfologija slovenskega jezika (Ljubljana).¹

Prema bibliografskom popisu F. Ramovšu pripada prvo mjesto u usporedbi s drugim izvorima koje Jaksche navodi u svojoj monografiji. Ovo dakako još ne znači da su radovi F. Ramovša bili glavnim vrelom za kojim je Jaksche pozicao pri pisanju svoje studije. Međutim pomnija i detaljnija analiza spomenute studije pokazuje da je Ramovšev doprinos obrađivanoj temi vrlo značajan kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom pogledu. Tome je pogodovala u neku ruku i namjena Jakscheova rada, naime da se prikaže povijest akcenatskog sistema i fonološka uloga akcenta u književnome slovenskom jeziku. »Es ist nicht Aufgabe dieser Arbeit, die phonetische Natur der slovenischen Akzentuation zu beschreiben, sondern es geht hier ausschließlich um die Geschichte des Akzentsystems und die phonologische Rolle der Akzente. Um jedoch dem Leser, der das Slovenische nicht kennt, einen Eindruck zu geben, auf Grund welcher phonetischen Gegebenheiten wir heute von »Zirkumflex« oder »steigender Intonation« sprechen, will ich kurz auf die Phonetik des slovenischen Akzents eingehen« (6).

Namjera mojega izlaganja nije u tome da iznesem svaki i najmanji primjer koji Jaksche navodi odn. sve one slučajeve gdje se citira F. Ramovš. Za to bi trebalo više vremena nego što nam stoji ovdje na raspolaganju. Navodim stoga nekoliko, po mom sudu, važnijih mjesta (iz 1. teoretskoga i 2. praktičnog dijela studije) koja u do-

¹ H. JAKSCHE, *SlovenischSlavische Akzentuation*, II (Wiesbaden, 1965), str. XIV.

voljnoj mjeri govore u čemu je važnost i kakav je bio doprinos dijalektologa F. Ramovša u Jakscheovoj monografiji.

U poglavlju Osnovno o vokalizmu i akcentu autor kaže da je u povijesti slovenskog vokalizma kvantitet jednog vokala bitno utjecao na razvoj njegova kvaliteta. Pri tome su dvije tendencije evidentne: tendencija suženosti (ili diftongizacije) dugih vokala i suprotna tendencija koja je išla u pravcu otvorene artikulacije (i kasnije) redukcije kratkih vokala.² Obje tendencije su u ponekim dijalektima prouzročile jake diferencijacije etimološki istih vokala pod različitim akcentima. Najveće promjene izazvala je »moderna vokalska redukcija« koja je od 15. stoljeća u centralnim slovenskim govorima djelovala u pravcu redukcije nenaglašenih vokala /ě/, /i/, /u/ > ə ili ø), o čemu je – navodi Jaksche (12) – opširno pisao F. Ramovš.

U iscrpnom poglavlju pod naslovom Metatonije riječ je i o pojavama novog akuta i novog cirkumfleksa u odgovarajućim formama raznih paradigmi (cirkumfleks se pojavljuje u stalnim a akut u mobilnim paradigmama). I ovdje se Jaksche (16) poziva na Ramovševu tezu da su obje metatonije istoga podrijetla, ali su se tijekom vremena diferencirale, i to zbog utjecaja različitih glasovnih ili točnije prozodijskih faktora.

Tumačenje F. Ramovša prihvaća autor monografije (30) o akcentu u slovenskome književnom jeziku i u vezi refleksa starocrkvenoga glasa jata (ě). Ovaj glas (tako F. Ramovš) do kraja 10. stoljeća izgovarao se kao široko ē (æ). Kasnije kao suženo samo u onim dijalektima gdje se održala dužina. U onim pozicijama gdje se glas kratio, kao na primjer pod starim akutom, ostala je artikulacija širom. Ova diferencijacija očuvala se u sjevernim slovenskim dijalektima također poslije novog duženja starih akutiranih slogova.

U prvi period razvitka slovenskog jezika spada progresivno prenošenje (pomicanje) neakutiranog akcenta (*nebô, zlatô, po vôdo*), gubitak jera na kraju riječi i kao posljedica ovoga duljenje kratkog sloga (*bôg*), kraćenje akuta u svim pozicijama te gubitak sufiksalnog jera s posljedicom istovremenog duljenja kratkog vokala u slogu pred jerom. Sve ove pojave bile su već u vrijeme postanka Brižinskih spomenika završene budući da je F. Ramovš, ističe Jaksche (36), dokazao da u ovim spomenicima nema traga redukciji u slabim pozicijama. I u poglavljima tzv. drugoga i trećeg perioda razvoja slovenskog vokalizma recipijent nailazi ne ime F. Ramovša, posebice to vrijedi za slučajeve gdje dolazi do odstupanja od normalnoga tj. razvoja u književnom jeziku. Ove vrsti odstupanja, odudaranja od standarda čuvaju se i danas u mnogim slovenskim dijalektima što Jaksche potkrepljuje navodima citirajući vrela iz dijalektoloških studija F. Ramovša.

U drugom dijelu svoje monografije Jaksche obrađuje akcentuaciju imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva i glagola, dakle svih promjenljivih vrsta riječi, izuzev priloge. I ovdje kao u prvom dijelu knjige objavljeni radovi F. Ramovša služe dokaznim materijalom. Evidentno je to na primjer u tvrdnjama, doslovno preuzetih iz F. Ramovša, prema kojima je: nastavak *-ih (-eh)*, na *kônjih (groběh)*, u lokativu pl. imenica ovog tipa preuzet iz genitiva pl (66) – ili da je uzlazna intonacija u interogativnih zamjenica došla analogijom od upitnih zamjenica gdje je duljenje vokala izazvala upitna rečenica (96) – ili da su prema 3. licu pl *trěsejo* (glag. tip *trěsti*) nastali u

²U osnovi je to misao J. Baudouina de Courtenay.

novije vrijeme i oblici poput *plétejo* (100), itd.

U Jakschinoj monografiji koja broji 120 stranica ime F. Ramovša, što u bilješkama što u tekstu, navodi se 42 puta, znači u cjelini gledano na svakoj trećoj stranici citiran je sada jedan sada drugi rad ovoga neumornog i plodnog znanstvenika. Zašto navodimo ovaj podatak? Da bismo pokazali kako je nezamisliv opis razvoja današnjega slovenskog standarda bez osvrta na radove, bez navođenja izvora koje je slovenstici namijenio F. Ramovš. Pozornost ne samo domaćih nego i stranih slavista pobudio je F. Ramovš objavljujući priloge i u (tada) najeminentnijim slavističkim časopisima, u Zeitschrift-u für slavische Philologie, Slaviji, i drugima. Pored istraživanja slovenskih dijalekata F. Ramovš je bio, ako se ne varam, jedan od prvih znanstvenika koji se prihvatio nezahvalnog posla obrade slovenske historijske gramatike. Pod naslovom Slovenische Studien u uvodu zacrtanog programa on kaže: »Die vorliegenden slovenischen Studien wollen als eine Vorarbeit für die künftige historische Grammatik der slovenischen Sprache, deren Ausarbeitung ich mir vorgenommen habe, aufgefaßt werden. Daß ein solches Werk gegenwärtig noch etwas Unmögliches ist, ist ohne weiteres jedem klar, der die bisherigen Arbeiten auf dem Gebiet der slovenischen Grammatik kennt. Es ist bisher ja kaum die Sprache, die uns in den ältesten slov. Drucken erhalten ist, ein wenig behandelt worden, und selbst diese Abhandlungen lassen noch vieles zu wünschen übrig. Auch muß es jedem Slavisten in die Augen fallen, daß seit dem Tode des begabten V. Oblak zur Erforschung der Geschichte der slov. Sprache eigentlich nicht viel beigetragen wurde; was von Fall zu Fall erschienen ist, war nicht viel mehr als ein kleiner Brocken ohne eigentlichen Zusammenhang mit der gesammten Entwicklung.«³ F. Ramovš je bio svjestan da poduhvat neće imati uspjeha ako ne budu za nj stvoreni uvjeti, ako ne budu u prvom redu izvedena istraživanja iz područja dijalektologije. Imamo li u vidu svu šarolikost i bogatstvo slovenskih dijalekata, tada možemo zamisliti kakav je posao valjalo obaviti – nešto što se čini neostvarivo uz najveću marljivost u jednom ljudskom vijeku. Skepsu je potencirala činjenica da je F. Ramovš u mnogočemu morao početi ab ovo. »Allerdings ist es schwer, – tvrdi on – sich einer solchen Arbeit zu widmen, wenn man bedenkt, daß außer Oblaks Studien über die älteren slov. schriftlichen Denkmäler und der im »Cvetje« zerstreuten Ausführungen Škrabecs nichts Brauchbares vorliegt, und bei der lückenhaften Kenntnis der slov. Dialekte noch alles einer gründlichen, langjährigen Erforschung bedarf: alles Arbeiten, die erledigt werden müssen, bevor man an die Darstellung der geschichtlichen Entwicklung der slov. Sprache herantreten kann (123).« Prije izrade historijske gramatike prethodilo je sistematsko ekscerpiranje književnih izvora i skupljanje dijalekatološke građe. »Um mit der notwendigen Kenntnis ausgerüstet an diese Arbeit gehen zu können, müßte ich soviel als möglich die große, reiche Fundgrube der protestantischen Drucke ausbeuten und die großen Lücken in der slov. Dialektologie auszufüllen versuchen (124).« F. Ramovš je svaki svoj poduhvat vrlo savjesno izvodio. Za zapisivanje dijalekata sastavio je podroban plan rada i upitnik. Na osnovu skupljene građe objavio je prvu detaljnu klasifikaciju slovenskih dijalekata,⁴ koja uz manje korekture, ako se ne varam, i danas važi. Iako nije sve zamišljeno, zaplanirano ostvario – kao na primjer obradu vokalizma u okviru

³F. RAMOVŠ, Slovenische Studien, *ZsIph* XXXI (1963), 123.

⁴J. TOPORIŠIČ, Die slovenische Dialektforschung, *ZsIph* XXX (1962), 383–414, konkretno o Ramovšu.

historijske gramatike – u tome ga je spriječio osim težine problema i objektivna razlog: nedostatak potrebnih pretstudijskih radnji – u cjelini gledano Ramovševo stvaralaštvo na području slovenskog-jezikoslovlja i danas ostaje *conditio sine qua non* kada je u pitanju proćavanje ne samo pojedinih disciplina, kao u našem slučaju proizvodnog sustava, nego i slovenskog jezika uopće.

Povzetek

H. Jaksche v svoji knjigi *Slavische Akzentuation II, Slovenisch*, Ramovša citira na 42 mestih. Iz tega se vidi velik pomen Ramovševe akcentologije tudi za čas Jakschetove knjige. Ramovša navaja – da se omejimo na najvažnejše – v zvezi s teorijo splošnega razvoja slovenskega vokalizma (kar je v bistvu Baudouinova teza), s pomikom cirkumfleksa v slovenščini, v zvezi z dvojnimi razvojem jata v slovenščini, ob povezanosti novega akuta ni novega cirkumfleksa, v zvezi z akutiranostjo vprašalnih zaimkov, dolgo 3. os. množine pri glagolih. Ramovš je nadvse zaslužen tudi za slovensko zgodovinsko slovnico, za katero je bilo malo predraziskav, še zlasti pa za slovensko dialektologijo, kjer je pokazal zlasti svojo moč sinteze. Da bi bil izdelal celotno zgodovinsko slovnico slovenskega jezika pa je za moči enega človeka v takih okoliščinah, kot so bile za Ramovša, preveč. Lepo pa je podal kratko zgodovino slovenskega jezika.